

A temérdek tanulság közül, amelyeket az 1945 utáni líráról szóló számadás tartalmaz, a *Viták* című és az utána következő alfejezetekből választhatunk egyet. 1950 körül „példákról és feladatokról”, „mai költészetünk gyermekbetegségeiről” esik a legtöbb szó; 1954-ben a „pesszimista versekről”; 1955-ben a „költészet varázsa” képzetkőre nyomul előtérbe; 1960-ban a modernség, modernizmus kérdései; 1966-ban: magyar költészet – európai költészet. Már ez a néhány (nem önkényes) kiemelés rávilágíthat arra, hogy a bibliográfia olykor az értekező körülírásnál pontosabban, nyersebben, mert kevesebb szelektálással ad számot egy-egy műfaj, s annak révén az irodalom, a szellem önkontrolljáról, kulcsszavakat kiemelve tendenciákat világít meg röntgenképszerűen. – A 6. nagy fejezet különleges fontosságú bizonyítéka annak, hogy „az elszakadt magyarság irodalma”, „az utódállami irodalom”, „a kisebbségi magyar irodalom” (és még többféleképpen nevezték) mindig az egységes magyar kultúra részének tekintette magát, és az is volt.

A beosztás, tagolás, az elrendezés dolgában legföljebb néhány apró kérdőjel kívánczik a lapszélékre. A szabadvers szakirodalmának ismertetése talán kevésbé illik a *Líra* alfejezetébe, inkább a *Vers, verstan* címszó alá (lásd 55. és 85–86.). Nem számon kérhető, legföljebb hiányolható egy olyan tömb, amelyet például a Trianon címszó jelezhetne a *Tárgymutatóban*. A *Plágium, plágiumperek* és az *Írói perek* című részfejezetekből (168–170.) hiányzik Kodolányi János neve. (Bár ez a kifogás halványodik, ha a 6. kötetben (1905–1945 *Személyi rész A–K*) a megfelelő helyeket föllapozzuk.

Tódor Ildikó, B. Hajtó Zsófia és munkatársaik nélkülözhetetlen alpművekkel gazdagították és fejezték be az Irodalomtudományi Intézet egyik nagyszabású vállalkozását. Sürgető várakozással lessük a folytatást, irodalomtörténetünk 1970 utáni szakaszának bibliográfiáját.

CSÜRÖS MIKLÓS

Bitskey István: *Püspökök, írók, könyvtárak.*
Egri főpapok irodalmi mecénatúrája a barokk korban
 (Studia Agriensia, 16.)

A Heves megyei Múzeumi Szervezet olyan tárgyú kötet kiadására vállalkozott, amely nem elsődlegesen a muzeológia tárgykörébe, hanem inkább az irodalom és könyv történetébe tartozik. A szerző, Bitskey István a fenti címen írta meg a tridenti zsinatot követő bő két évszázadra vonatkozóan az egri főpapok irodalom- és művelődéspártoló tevékenységének történetét. Műve három nagyobb fejezetre tagolódik. Az első tárgyalja az egri papság római tanulmányait, a második a török uralom miatt kassai, jászói, majd újból kassai száműzetésbe kényszerült egri püspökök kulturális és vallásszervező tevékenységét, s a Fenesy György és Telekesy István időszakára eső visszatelepülési folyamatot. Végül a harmadik fejezetben a két legjelentősebb XVIII. századi egri főpap, Barkóczy Ferenc (1745–1961) és Eszterházy Károly (1761–1799) irodalompártoló és egyházszerző tevékenységének története következik részletes előadásban. Összesen 201 esztendő egri püspökeinek időszakát vette a szerző vizsgálat alá, s mint kiderült, ebből 153 évig a hatalmas egri egyház-

megyét olyan főpapok kormányozták, akik teológiai stúdiumaikat a római Collegium Germanicum Hungaricumban végezték, így joggal volt feltételezhető, hogy az „örök város” szellemi hatása érezhető és kimutatható későbbi egyházkormányzati működésükben is. A hipotézist a részletes elemzés messzemenően igazolta, számos jelét mutatva be annak az eszmei kisugárzásnak, amelyet Róma gyakorolt egykori alumnusai révén a magyar egyházi életre.

A reformáció győzelmes terjedését követő tridenti zsinat résztvevőinek fő célja volt a katolikus egyházi szervezet helyreállítása s a hívek visszanyerése. Ehhez elsősorban a rapszodikus és tervszerűtlen papképzést kellett új alapokra helyezve megszervezni, szabályozni a teológiai tanulmányok rendjét, időtartamát, emelni színvonalát. Különösen nehéz volt a helyzet a török hódoltság területén, ahonnan többnyire menekülni volt kénytelen a katolikus papság. Mindezt a nehézséget Eger példája is tükrözi. A városnak 1687-ben történt felszabadulása után elsőként jezsuiták érkeztek az ősi egyházmegyei székhely rekatolizálására, akik ideiglenes épületekben iskolát, egy török dzsámiban pedig templomot rendeztek be, s rövidesen megkezdték a *Ratio studiorum* szellemében történő oktatást.

Bitskey István számba veszi azokat a hatásokat, amelyek az egri egyházmegyéi újjászervező papságot Rómában érték. Nevekké dokumentálja, hogy a teológiai tantárgyakat Európa-szerte híres tudósoktól sajátíthatták el, de tanultak geometriát, matematikát, asztronómiát is. A Collegium Romanumban kapott teológiai-filozófiai ismeretek és a Germanicumban nyert spirituális nevelés mellett a növendékekre a barokk Róma egész művészete és kultúrája is erősen hatott. Pietro da Cortona, Bernini és Borromini művészeti alkotásai az érett barokk legjobb színvonalát ismertették meg a Rómában tartózkodó fiatalokkal. Az alumnusok számos reprezentatív ünnepségnek lehettek szem- és fültanúi, s gyakran maguk is szereplői lehettek iskoladrámák bemutatóinak a kollégium auditóriumában. Ezek az alkalmak egy egész életre meghatározó élményt jelentettek szereplőnek és nézőnek egyaránt. Nem maradt el a zenei nevelés sem. Mindezt figyelembe véve nyilvánvaló, hogy az egykori római studens tanulmányai végeztével Magyarországra visszatérve maga is a saját területén ugyanezeknek a stúdiumoknak, ismereteknek, művészeti eseményeknek a propagálója akart lenni, s ha püspöki székbe került, akkor anyagi javait jelentékeny mértékben ezekre a nemes célokra kívánta fordítani, követve mindazt a művészeti ideált, amelyet Rómában megismerhetett.

A XVIII. században azután már a pápaság székhelyén is jelentkeztek a felvilágosodás különféle eszmei áramlatai tudományban, teológiában, irodalomban, képzőművészetben, kegyességben, spirituális életben, liturgiában és ünnepi reprezentációban egyaránt. Rómában is teret nyert a janzenizmus, s az egyház belső reformját sürgető Muratori tanai is rohamosan terjedtek, s mindez nyilvánvalóan a Collegium Germanicum Hungaricum növendékei között sem maradt hatás nélkül. Kérdés tehát, hogy mit és mennyit hoztak haza ezekből az eszmékből azok a növendékek, akik később egri püspökként irányíthatták Magyarország egyik legnagyobb egyházmegyéjének szellemi életét.

Erre a kérdésre ad választ Bitskey István igen alapos filológiai apparátussal, a hazai és külföldi (főként természetesen olasz és német) szakirodalom széles körű ismeretében. Írásának erénye, hogy szakszerűen fogalmaz, stílusának ugyanakkor annyira erős a vonzása, hogy könyvét nem csupán a kutató, hanem a kevésbé tájéko-

zott olvasó is érdeklődéssel tanulmányozhatja. Nem kerüli ki a szakmai vitákat sem, meggyőzően bizonyítja, hogy egyes korábbi szakirodalmi álláspontokkal szemben több egri püspök – különösképp Eszterházy Károly – nem nevezhető az intolerancia jellegzetes képviselőjének. Ez utóbbi, meglehetősen felszínes álláspontot a szerző éppen Kazinczy Ferenc véleményével cáfolja meg, aki az egri püspöknél tett látogatása után azt írta beszámolójában, hogy „ha te is azt hiszed, amit némely protestánsok mondanak, hogy intoleráns, hogy üldöz, nagyon csalatkozol” (122–124.).

Az árnyalt fejtegetésekben gazdag könyv azonban mégis hagy némi hiányérzetet olvasójában. Mert igaz ugyan, hogy a kötet vállalt célja a baarokk kor egri főpapjainak irodalmi mecénatúrája volt, ez azonban (főképp Barkóczy és Eszterházy esetében) igen erősen összefügg egyéb területeken végzett szervezői tevékenységükkel is. Érdemes lett volna a főpapok és a város híres jezsuita gimnáziumának viszonyáról bővebben is szólni. Az iskola színielőadásain ugyanis a püspökök gyakran személyesen is megjelentek, az előadandó drámák kiválasztásában is inspiráló szerepet játszottak. Vajon véletlen-e, hogy az Egerben előadott drámák között sok a profán tárgyú, több darab az oktatásból kimaradt témákat vitte közönség elé? Magyar és világtörténeti események s a mitológia hősei ugyanis gyakran kerültek színpadra, s ez nemritkán püspöki rendelésre történt. S vajon a főpásztorok tettek-e annak érdekében valamit, hogy a jezsuita gimnáziumban az újabb természet-tudományos tárgyak is helyet kapjanak? Mit tudtak adaptálni abból, amit Rómában városépítészetből, művészetből tapasztalhattak és megismerhettek? Minderről számos adat áll már idáig is rendelkezésre, a püspöki mecénatúra összképéhez ezek is hozzátartoznak.

Bitskey értekezésének feladata elsősorban az volt, hogy a város könyv-, könyvtár-, és nyomdászattörténetét az irodalomtörténet keretei között bemutassa. Ezt a feladatot szinte maradéktalanul teljesítette is. Érdemes lett volna azonban összevetni, mennyi volt az Egerben kiadott teológiai, aszketikus, illetve profán témájú könyvek számaránya. Ilyen adat tovább erősítheti az egyébként meggyőzően bizonyított tételt Eszterházy teológiai racionalizmusáról. Irodalomtörténeti-irodalomszociológiai szempontból a könyv legtanulságosabb fejezete azt mutatja be, hogy Eszterházy kora legjobb íróival került (többnyire személyes) kapcsolatba, s támogatott nem katolikus szerzőket is műveik kiadásában (például Báji Patay Sámuel református nemest *Az régi indusok bölcselkedések* című művének kiadásában, 1781-ben). Hiányolható viszont a város zenei életének bekapcsolása az összképbe, annál is inkább, mivel erről újabb összefoglalás látott napvilágot (Bárdos Kornél, *Eger zenéje 1687–1887*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1987). Ismeretes, hogy a jezsuita iskolai színjátékokat gyakran zenekari betétekkel színesítették, s az egyházi vagy világi ünnepek alkalmával zenészek, énekesek léptek fel (gyakran éppen püspöki kezdeményezésre).

Örvendetes, hogy Eger irodalompártoló, mecénás püspökeiről szóló könyv gazdagítja most már a régió művelődéstörténetének összképét. Kívánjuk, hogy a Petercsák Tivadar szerkesztette sorozat a továbbiakban is ilyen színvonalasan működve tekintse céljának a helyi érdekeltségen messze túlmutató, hasonló tárgyú és súlyú kötetek kiadását.

(Heves M. Múzeumi Szervezet, Eger, 1997)

KILIÁN ISTVÁN